

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: НОВІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Алексій Руслана Василівна

*кандидатка юридичних наук,
головна спеціалістка*

*Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції
м. Ужгород, Україна*

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року стало великим потрясінням і негативно вплинуло на всі сфери людського життя. Не стала винятком й сфера правових відносин, як приватних так і публічних. У більшості випадків наша система права виявилася неготова до виникнення та розвитку таких подій. Оскере варто звернути увагу на існування в умовах війни допоміжних репродуктивних технологій, у тому числі сурогатного материнства, адже на сьогодні, за версією журналу *The Wall Street Journal*, Україна займає передові позиції з розвитку ринку сурогатного материнства.¹

Існування бойових дій в Україні показало неготовність не тільки системи правого регулювання сурогатного материнства, а й безпосередніх учасників цього процесу до координації своїх дій в умовах існування такого роду формажорних обставин. Так, 28.02.2022 року Торгово-промислова палата України в своєму листі зазначила, що військова агресія Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких/-го настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких/-го стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких формажорних обставин (обставин непереборної сили).²

Таким чином, воєнний стан уніс корективи в сферу надання послуг сурогатного материнства. Як ніколи стали актуальними питання безпеки (у тому числі, неможливість виїхати із зони бойових дій), доступу до медичної допомоги сурогатних матерів та новонароджених дітей, проблема державної реєстрації народження дитини, ризик народження сурогатною матір'ю

¹ Isabel Coles (2022, March) Ukraine is the world Leader in Surrogacy, but Babies Are Now Stranded in a War Zone. *The Wall Street Journal*. Retrieved from <https://www.wsj.com/articles/ukraine-is-a-world-leader-in-surrogacy-but-babies-are-now-stranded-in-warzone-11647081997>

² Торгово-промислова палата (2022). Лист щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили). № 2024/02.0-7.1. Взято з <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>

дитини за кордоном в країні, де законодавство щодо цих відносин не є таким ліберальним, а також перевезення новонароджених дітей генетичними батьками за кордон. До вирішення вказаних проблем намагалися долучитися різні сторони, з українського боку Міністерство закордонних справ, державні органи, медичні установи, правники, з боку іноземних установ – дипломатичні представництва та консульства.³

З цього приводу варто зазначити, що Україна досить оперативно відреагувала на необхідність забезпечити безперерйну видачу свідоцтв про народження дитини на тих територіях, де відділи реєстрації актів цивільного стану, у зв'язку з воєнними діями або тимчасовою окупацією, не працюють.⁴

Хоча, наразі всі сурогатні матері опинилися в критичних умовах, і не лише через війну, обмеження доступу до базових медичних послуг, відділень інтенсивної терапії, пологових будинків, а й з причини фізичного та психічного стану вагітної жінки, який в таких стресових умовах потребує постійної уваги фахівців, і особливо на пізніх термінах вагітності. Водночас і життя та здоров'я їх майбутніх дітей, які вони виношують для іноземних біологічних батьків знаходиться не у меншій, а очевидно більшій загрозі. Це пов'язано з особливими потребами для транспортування новонароджених дітей, а іноді й значними складнощами евакуації передчасно народжених немовлят.⁵ Наразі точна кількість та місце перебування усіх народжених від українських сурогатних матерів дітей чи таких, які досі виношують, не відомі, оскільки це сфера приватного бізнесу і держава не веде окремого реєстру щодо таких випадків.⁶

Окремо необхідно звернути увагу й на правове регулювання інституту сурогатного материнства. Тут є свої особливості, на які треба наголосити. По-перше, в Україні відсутній чіткий спеціальний нормативно-правовий акт, який врегулює ці суспільно-правові відносини. По-друге, ті правові норми, які хоча б якось висвітлювали це питання до війни, наразі залишилися чинними. Мається на увазі, зокрема, ст.123 Сімейного кодексу України, ч.2 якої передбачає, що У разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є

³ Менджул М.В. (2023) Правове регулювання застосування технології сурогатного материнства в Україні під час повномасштабної війни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Вип. 77. Ч. 1. С. 154-158. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.24>. С. 156.

⁴ Мацелюх І.А., Гром А.Р. (2023). Сурогатне материнство: проблеми правового регулювання в умовах дії воєнного стану в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. №9. 495-498. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/121>. С. 496.

⁵ Кот О.О (Ed), Гриняк А.Б. (Ed), Міловська Н.В. (Ed) та Хоменко М.М. (Ed), (2022), *Правова система України в умовах воєнного стану: збірник наукових праць. Одеса: Видавничий дім «Гельветика»*. С. 125.

⁶ Островська Б.В. (2022) Діти війни: проблеми сурогатного материнства під час військової агресії російської федерації проти України. Нове Українське право. Вип.2. С.73-79. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.10>. С. 76.

подружжя.⁷ Також не втратив чинності й Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я від 09.09.2013 року № 787. По-третє, в умовах існування воєнного стану, законодавство має бути пристосоване до нових реалій, що, зі свого боку, було зроблено. Так, у зв'язку з тим, що органи державної влади через бойові дії не функціонують на всій території України, виникає проблема забезпечення державної реєстрації новонароджених дітей в органах реєстрації актів цивільного стану. Враховуючи ці обставини, 26.02.2022 року до Правил державної реєстрації актів цивільного стану від 18.10.2000 року № 52/5 було внесено зміни, які передбачають, що у разі введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» державна реєстрація актів цивільного стану проводиться будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану за зверненням заявника.⁸ Таким чином, під час дії воєнного стану державна реєстрація народження фізичної особи здійснюється за принципом екстериторіальності.

Ще однією проблемою виступає складність або взагалі неможливість доступу сурогатної матері та дитини до медичної допомоги, у тому числі неможливість народження дитини в пологовому будинку, оскільки до повномасштабного вторгнення російської федерації медичне свідоцтво про народження видавалося закладами охорони здоров'я, де приймаються пологи. У зв'язку з цим, Міністерство охорони здоров'я України 04.03.2022 року прийняло наказ «Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану» № 407. П.1 цього наказу передбачає, що на період дії воєнного стану на території України для забезпечення реєстрації народження дитини в органах державної реєстрації актів цивільного стану медичні працівники закладів охорони здоров'я та фізичних осіб-підприємців, які одержали ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, які надавали допомогу при пологах, здійснювали перший медичний огляд новонародженого або проводили перший медичний огляд породіллі після пологів, в тому числі поза закладом охорони здоров'я, без можливості подальшого транспортування породіллі та новонародженого до відповідного надавача медичної допомоги або за умови її відмови від такого транспортування в обставинах підвищеної загрози життю та здоров'ю, на кожний випадок народження живої дитини заповнюють Медичне свідоцтво про народження.⁹

Проте, прийняття вищезгаданих актів не вирішує основної проблеми розвитку інституту сурогатного материнства в Україні, а саме відсутність

⁷Сімейний кодекс України (2002). *Голос України*. № № 38. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n594>

⁸ Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні (2000). *Офіційний вісник України*. №42. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0719-00>

⁹ Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану (2022). *Офіційний вісник України*. №19. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0293-22#Text>

спеціального нормативно-правового акта вищої юридичної сили, який би передбачав важливі аспекти та нюанси цих суспільно-правових відносин.

Дійсно, відсутність чіткого регулювання правових питань сурогатного материнства призводить до порушення прав суб'єктів цих правовідносин, а також унеможливує їхнє ефективне гарантування та забезпечення. Тому вирішення цієї проблеми, а саме детальне нормативне закріплення важливих аспектів сурогатного материнства, стоїть, напевно, на першому місці.¹⁰

Також враховуючи високий рівень міграції та необхідність рятування власного життя та життя своїх дітей внаслідок бойових дій, цілком поширеною є ситуація, коли сурогатна матір народжує за межами України. Законодавство більшості європейських країн не передбачає комерційного сурогатного материнства. Існує ряд держав, де такий вид репродуктивних допоміжних технологій прямо заборонено.

Отже, внаслідок повномасштабного вторгнення сурогатне материнство зазнало змін у своєму розвитку. Неготовність системи суспільних відносин, пов'язаних з цим правовим інститутом, показала необхідність їх врегулювання на якісно новому рівні. Хоча, варто зауважити, що система надання цієї послуги була пристосована до нових умов. Тут варто відмітити прийняття відповідних змін в підзаконних актах, що стосуються регулювання сурогатного материнства, а також скоординовані дії органів державної влади України з дипломатичними та консульськими установами іноземних держав.

Тим не менш, на сьогодні існує ряд невирішених проблем. У першу чергу, конче потрібним є прийняття спеціального закону в цій сфері. По-друге, враховуючи зміни у генофонді нашої нації та процеси стрімкої міграції, видається доцільним розроблення державних програм сурогатного материнства, оскільки у більшості випадків це є приватною сферою діяльності, а сама послуга сурогатного материнства є фінансово невідомою для пересічних громадян України. Таким чином, розгляд цієї теми є актуальним та потребує більш глибокого дослідження.

¹⁰ Алексій Р.В. (2023). Огляд деяких теоретичних та практичних проблемних питань інституту сурогатного материнства. *Юридичний науковий електронний журнал*. №11. С.126-130. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/28>. [C. 127](#)